

УДК 72.01,72.012, 72.017

Михайло Астанін¹, Микола Яковлев²

¹ аспірант кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури, Київ
e-mail: mastanin12@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7561-1274

² доктор технічних наук, професор,
Національна академія мистецтв України, Київ
e-mail: gychamu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3977-0374

ЛАТЕНТНІСТЬ ПРОТОДЕКОНСТРУКТИВІЗМУ В ПРОЄКТНОМУ КОНТЕНТІ ФРЕНКА ЛЛОЙДА РАЙТА

© Астанін М., Яковлев М., 2023

<https://doi.org/10.23939/sa2023.01.022>

Аналізуючи творчість найбільш впливових зодчих середини ХХ ст., серед яких американський архітектор Френк Ллойд Райт, можна заявити про наявність в той час ідей, що були згодом оформлені та прописані трендовими архітекторами-деконструктивістами в 90-ті та на початку 2000 рр. В середині ХХ ст. Ф. Райт продовжував розвивати принципи органічності в архітектурі, доповнюючи їх естетикою авангарду. Співставлення графічної та об'ємно-просторової морфології споруд, прийомів і засобів виразності контенту майстра архітектури ХХ ст. Френка Ллойда Райта за крайній період його творчості із патерном трендових деконструктивістів спонукає до висновків про присутність в його авторській філософії естетики протодеконструктивізму.

Ключові слова: авангард, деконструктивізм, органічна архітектура, палімпсест, протодеконструктивізм, сучасне.

Постановка проблеми

Графопластична мова проєктів Ф. Л. Райта за своєю внутрішньою сутністю була гостро авангардною, тому не завжди була зрозумілою для сучасників. Історик архітектури, критик та публіцист Рейнер Бенем у вступній статті до своєї книги «Погляд на сучасну архітектуру: епоха майстрів» (Banham, 1975), що була надрукована в часи постмодернізму 80-х рр. ХХ ст., стверджує: «... за останні п'ять років своєї кар'єри Райт створив самі недолугі проєкти, які могла створити людина похилого віку» (табл. 1). Апологети модернізму ХХ ст. Міс Ван дер Рое, Вальтер Гропіус, Ле Корбюзьє та Френк Райт, про яких писав Рейнер Бенем, заздалегідь відчували стильовий потік, що формувався разом із авангардною течією та визначився постмодерним деконструктивізмом. У сімдесятирічному віці Ф. Райт експериментує з формами та графічною мовою бриколажу, що природно трансформуються в його філософії органічності архітектури. Об'єкти, що пропонується віднести до періоду протодеконструктивізму, були створені Ф. Райтом у 1937–1959 рр. – в період, що прийнято вважати розквітом функціоналізму в архітектурі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

На початку ХХІ ст. у підручниках вітчизняних дослідників О. Ю. Криворучко (Kryvoruchko, 2008), Б. С. Черкес, С. М. Лінда (Cherkes & Linda, 2010), А. П. Мардер (Marder, 1995), в наукових виданнях (Markovskiy, 2016) та в літературі зарубіжних авторів Н. Салінгароса (Salingaros, 2010),

Ч. Дженкса (Janks, 1977), Г. Олері (O’Leary, 2016), Р. Колхаса (Koolhaas, 1992), К. Фремптона (Frampton, 2020) викладені основні засади органічної архітектури та архітектури деконструктивізму, де залишились об’єктивні, консервативні та різко радикальні погляди на стилістику та її значення в загальному процесі творення архітектури. Згідно з даними Американського інституту архітекторів (AIA), Френк Ллойд Райт (1867–1959) – один із найвпливовіших архітекторів ХХ ст., теоретик та ідеолог органічності в архітектурі (Sloan, 2001). Фахівці фонду Frank Lloyd Wright Foundation (franklloydwright.org) віднайшли 1114 проєктів, до яких він мав безпосередню причетність. Це в середньому 16 проєктів за рік. Половина з цих проєктів реалізована. До прикладу, міжнародна проєктна організація “Захи Хадід” працювала в такому темпі, маючи в штаті 400 співробітників. Ф. Л. Райт працював у професії до останнього дня (помер у віці 91 рік). Окрім проєктної практики, він викладав свої думки в книгах та публікаціях: “Автобіографія” (1932 р.), “Органічна архітектура: архітектура демократії” (1939 р.). Найбільш значні статті були об’єднані в 1942 р. у книзі “Ф. Л. Райт про архітектуру” (Wright, 1995). Характерно те, що теоретичні роботи не мають послідовної розробки методу. Він багато разів повертався до одних і тих же тем, знову і знову розвиваючи їх. У своїй науковій доктрині Ф. Л. Райт дотримувався традиції непохитного індивідуалізму. Іспанський архітектор Дзвїд Ромеро, використовуючи такі 3D-технології, як AutoCAD, Autodesk 3ds Max, V-Ray та Photoshop, на базі історичного документального матеріалу перетворив ідеї Ф. Л. Райта в об’ємні зображення, які об’єднані загальною назвою “сучасне із минулого” (Romero, 2016). Враховуючи потужний спадок збереженого матеріалу, можна проводити дослідницьку роботу щодо загальної історії та теорії архітектури. Ключовим фактором у поширенні в Європі та Північній Америці функціоналістичного підходу до проєктування була публікація в 1941 р. роботи Зігфріда Гідіона “Простір-час і архітектура”. В публікації були посилання на роботи Френка Ллойда Райта, які він створював, надихаючись природою. Коли архітектори Bauhaus (Баухаус) використовували прямокутну коробку як відправну форму дизайну, Френк Ллойд Райт стверджував, що будівля повинна вирости з навколишнього середовища природнім шляхом (Janks, 2011). Органічний стиль, або Органіцизм, як інтерпретують цю назву в деяких англомовних статтях, – це стиль широких прерій, з превалюючими горизонтальними поверхнями. Елементи культури індіанського етносу, мотиви творчості корінного населення, мистецтво майя та народний орнамент Ф. Л. Райт використовував у своїх проєктах, як частину загального поняття “органічність”. Серед дослідників творчості Ф. Л. Райта існують гіпотези і припущення щодо міжчасової актуальності графічної мови архітектора, але відсутні методи та прямі порівняння з інструментарієм архітектурної стилістики 90-х рр. ХХ ст. Розширюючи та ілюструючи слова Рейнера Бенема, наведено таблицю з частковим перерахуванням проєктів, створених Френком Ллойдом Райтом за крайні десять років життя (табл. 1). У таблиці акцент зроблено на протодеконструктивістські проєкти.

Таблиця 1

Протодеконструктивістські проєкти Ф. Л. Райта в часовому континумі

Рік	Споруда	Вік архітектора
1953	Будинок Роберта Ллевела Райта. Вашингтон.	86
1953	Будинок Бумерів. Арізона.	86
1956	Вежа “Майл”. Чикаго. Проєкт.	89
1956	Башта Прайса. Оклахома.	89
1957	Будинок Гертруди Паусон. Арізона.	90
1958	Будинок Олфельта. Мінесота.	91

Мета статті

На прикладі проєктного контенту, створеного в період 1937–1959 рр. одним із апологетів архітектури ХХ ст. Френком Ллойдом Райтом, оновити в реальному часі накопичені дані. Звірити сформований кейс з нарративом-версією Пітера Айзенмана (Eisenman, 2017) про виникнення стильового потоку під назвою деконструктивізм за декілька десятків років до його офіційного проголо-

шення в 1988 р. на виставці в музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку. Використовуючи методи порівняння об'ємно-графічної мови естетики деконструктивізму з реалізованими в 40-х та 50-х рр. ХХ ст. проектами Ф. Л. Райта, підтвердити гіпотезу про формування в цей час власне основних засад протодеконструктивізму.

Виклад основного матеріалу

Від маніфестів кубізму 1905 р., абстракціонізму Василя Кандинського 1910 р., супрематизму Казимира Малевича 1915 р. до параметризму Патріка Шумахера 2008 р. (Schumacher, 2012) пройшло одне століття. За цей період в авангардній архітектурі сформувались принципи, що на зламі ХХ та ХХІ ст. стали домінуючими і зайняли головну позицію у формуванні естетики архітектури, стали її авангардною філософією. В середині ХХ ст. американський архітектор Френк Ллойд Райт виходить на нове розуміння архітектурної стилістики, відмовляючись від прямого кута, як від "штучної" форми. У Ф. Л. Райта, окрім вільної форми, побудованої на трикутному чарунку, з'являється лінзоподібна форма з накладанням на неї чистих геометричних форм кола, що перегукується з геометричними пошуками формотворчості конструктивістів 20-х рр. ХХ ст. та їх послідовників, наприклад архітектора Бернара Чумі, який виграв конкурс на реконструкцію парку ла Віллет в Парижі (Derrida & Eisenman, 1997). Маніфестовані в 30-ті рр. ХХ ст. риси органічності архітектури Ф. Л. Райт доповнив в 40-ві та 50-ті рр. ХХ ст. новим інструментарієм (табл. 2): 1) в планах споруд почали превалювати креслення стін, що розташовані під різними кутами один до одного; 2) в малюнках планів споруд почали використовуватись принципи колажу та накладання координатних сіток одна відносно другої, що згодом було названо принципом палимпсесту; 3) вертикальні та горизонтальні конструкції стали похилими; 4) з'явилися випадкові, окремо розташовані у просторі вертикальні та похилі стрижні, що не беруть участі у загальній тектоніці навантажень і виконують скоріше роль композиційно-декоративних елементів; 5) змінила своє звичне горизонтальне розташування карнизна лінія покрівлі з глибоким навісом; 6) непохитність і впевнена стабільність горизонту змінились на стрімкий динамічний рух площин скатів, що перетинались під різними кутами; 7) звичні шатрові конструкції горищ трансформувались, сплюснувшись в одну похилу площину; 8) порушилась симетричність об'ємів. Присутність пластичної мови та елементів деконструктивізму виявлено в більш ніж десяти проектах майстра (табл. 3), але власний масток Ф. Л. Райта Таліесін-Вест неподалік Скоттсдейла в штаті Арізона – один із найбільш насичених пролегоменами деконструктивізму. До таких висновків спонукають порівняння візуального ряду та об'ємно-просторової форми, в яких читається подібність загальних рис, притаманних архітектурі, створеній Френком Ллойдом Райтом в середині ХХ ст. та архітектурі деконструктивізму 90-х рр. ХХ ст.

Таблиця 2

Стильові зміни об'ємно-просторової проектної лінгвістики

№ з/п	Принцип графоластики	Проектна лінгвістика
1	Введення палимпсесту в плані споруд	В плані одна на одну накладаються різні координатні системи
2	Введення стрижнів в об'ємному рішенні	В об'ємно-просторовій композиції розставляються стрижні
3	Введення нахилу карнизного звісу	Втрачає горизонтальне розташування карнизна смуга скатів
4	Введення перетину карнизних ліній	Карнизні звиси перетинаються під різними кутами
5	Втрата прямокутної системи в плані	Прямий кут замінюється кутом невизначеної форми
6	Втрата прямокутної системи в об'ємах	Просторові та фізичні об'єми перестають бути симетричними
7	Втрата загальної симетрії	Горизонтальні та вертикальні площини стають похилими
8	Втрата горища	Шатрове покриття сплющується в майже пласке

Протодеконструктивізм Ф. Л. Райта. Візуальне порівняння з деконструктивізмом

№ з/п	Проекти Ф. Л. Райта. 1937–1959 рр.	Проекти деконструктивістів 1971–2017 рр. (візуально подібні приклади)
1	Таліезин Вест резиденс, Скоттсдейл, Арізона, США. 1937 р.	Гісолярний наук. інститут, Штутгарт-Файхінген, Німеччина, 1987 р., арх.: Behnisch & Partner. Музейний комплекс, Гронінген, Нідерланди, арх.: Studio Mendini, Кооп Гімелб(л)ау, Філіпп Старк. Відеопавільон, Гронінген, Нідерланди, 1994 р., арх: Кооп Гімелб(л)ау. Скайскрайпер Veulah Propeller City, Мельбурн, Австралія, проєкт, 2017 р., арх.: Кооп Гімелб(л)ау. Інсталяція на Ермітажі, Роттердам, Нідерланди, 1998 р., арх. Лебеус Вудс
2	Північний коледж дорміторій, проєкт, Флоріда, США, 1939 р.	Музей науки, Тренто, Італія, 2012 р., арх. Ренцо Піано
3	Барні хаус, Stillwater, MN FLW Lovness Estate, США, 1948 р.,	Проектна група Ходжес та Фанг
4	МакКартні хаус, Stillwater, MN FLW Lovness Estate, США, 1949 р.	арх. Д. Лібескінд
5	Лейк Махопак хаус, Нью-Йорк, США, 1949 р.	Концертний зал, Ерль, Австрія, 2012 р., арх. Делуган Мейсл
6	Райт Роберт хаус, Вашингтон, округ Колумбія, 1953 р.	Фолії в парку ла Віллет. Арх. Бернар Чумі
7	Бумер хаус, Фенікс, Арізона, США, 1956 р.	Філармонія, Париж, Франція, 2015 р., арх. Жан Нувель
8	Паусон хаус, проєкт, Арізона, США	Центр сучасного мистецтва Розенталя, Цинциннаті, США, арх. Заха Хадід
9	Прайс тауер. Бартлсвілл, Оклахома, США. 1956 р.	Міллер хаус, Лейквілл, Коннектикут, США, 1971 р., арх. Пітер Айзенман
10	Ван Майл тауер, проєкт, Чикаго, Іллінойс, США, 1956 р.	Вежа Джидда, проєкт, Саудівська Аравія, 2013 р., арх. Адріан Д. Сміт
11	Пол Ольфельт хаус, Сент Луїс, Міннесота, США, 1958 р.	Концертний зал, Ерль, Австрія, 2012 р., арх. Делуган Мейсл

Рис. 1. Таліезин Вест, Скоттсдейл, Арізона, США. 1937 р., арх. Френк Ллойд Райт. Пластика фасаду

Джерело:

<https://www.pinterest.com/pin/28288303883054338/>

Рис. 2. Таліезин Вест, Скоттсдейл, Арізона, США. 1937 р., арх. Френк Ллойд Райт.

Вхід в конференцзал
Джерело:

<https://www.pinterest.com/pin/28288303883054338/>

Рис. 3. Таліезин Вест, Скоттсдейл, Арізона, США. 1937 р., арх. Френк Ллойд Райт. Графічні стрижні

Джерело:

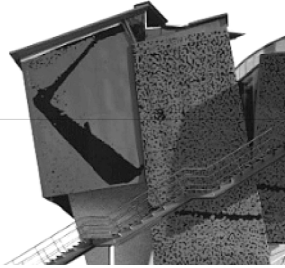
<https://www.pinterest.com/pin/28288303883054338/>

Маєток Талієсин Вест. Скоттсдейл. Арізона. США. 1937–1959 (рис. 1–4; 8). Свою студію та житло Ф. Л. Райту доводилось відновлювати після пожеж декілька разів. З огляду на те, що будувалась вона для власних потреб, автор міг сміливо експериментувати з формами. Будівлі резиденції Західного Талієсину – це відображення архітектурною мовою естетики органіцизму.

Ф. Л. Райт впритул наближається до імітації природних принципів хаотичності, елементів випадковості і непередбачуваності.

*Рис. 4. Талієсин Вест, Скоттсдейл, Арізона, США. 1937 р., арх. Френк Ллойд Райт
Джерело:
<https://www.taliesinpreservation.org/history/>*

*Рис. 5. Музейний комплекс. Гронінген. Нідерланди, проєктувальник: Studio Mendini, Мілан. Запрошені архітектори: Кооп Гімелб(л)ау, Філіпп Старк
Джерело:
<http://www.coop-himmelblau.at/architecture/projects/groninger-museum/#location2>*

*Рис. 6. Відеопавільон, Гронінген, Нідерланди, 1994 р., проєктувальник: Кооп Гімелб(л)ау
Джерело:
<http://www.coop-himmelblau.at/architecture/projects/groninger-museum/#location2>*

*Рис. 7. Скайскрайпер Beulah Propeller City. Мельбурн, Австралія, проєкт, 2017 р., проєктувальник: Кооп Гімелб(л)ау
Джерело:
<https://www.designboom.com/architecture/coop-himmelblau-melbourne-skyscraper-beulah-propeller-city-australia-07-31-2018/>*

*Рис. 8. Талієсин Вест, Скоттсдейл, Арізона, США. 1937 р., арх. Френк Ллойд Райт. Зал для спілкування та відпочинку
Джерело:
<https://www.taliesinpreservation.org/history/>*

*Рис. 9. Споруда Гісольярного наукового інституту (Hysolar Research Institute). 1987 р., реконструкція 2010 р., кампус Штутгартського університету, Штутгарт-Файхінген. Проєктувальник: Behnisch & Partner, архітектори: Гюнтер Бениш, Вінфрід Бюксель, Манфред Сабатке, Эрхард Транкнер. Фасад
Джерело:
https://www.researchgate.net/figure/d-Behnisch-Partner-Catholic-University-Library-ground-floor-plan-Eichstatt_fig6_323521292*

*Рис. 10. Споруда Гісольярного наукового інституту (Hysolar Research Institute). 1987 р., реконструкція 2010 р., кампус Штутгартського університету, Штутгарт-Файхінген. Проєктувальник: Behnisch & Partner, архітектори: Гюнтер Бениш, Вінфрід Бюксель, Манфред Сабатке, Эрхард Транкнер. Інтер'єр
Джерело:
https://www.researchgate.net/figure/d-Behnisch-Partner-Catholic-University-Library-ground-floor-plan-Eichstatt_fig6_323521292*

Він уникає застосування штучних матеріалів. Камінь і дерево – це основний будівельний матеріал. Форми віконних отворів виконуються у вигляді природних утворень без обрамлення дерев'яними імпостами, де це можливо. В Талієсіні всі дерев'яні поверхні покриті кольором “черокі ред.” від назви індіанського войовничого племені черокі. Індіанські прерії з корінним населенням, що органічно доповнювали один одного в уявленні архітектора, були втіленням справжнього природного буття. Він максимально, наскільки дозволяли йому внутрішні естетичні переконання, імітує природне середовище. В глядацькому залі стіни та стеля нахилені під кутом приблизно 20° відносно горизонту та відносно вертикалі, вхідні двері не прямокутної форми, поодинокі стрижні поза спорудою не несуть фізичних навантажень. Скульптурні або скоріш інстаграфічні елементи похилих стрижнів в екстер'єрі навколо споруди перегукуються з естетикографією деконструктивізму. Несучі конструкції поєднуються між собою під випадковим кутом, не рівним 90°. Одне з дверних полотен п'ятикутне. Воно вставлене в отвір, який імітує скельну розчелину. За нею знаходиться приміщення зали у вигляді печери. В залі похилі стіни, похила стеля і похила підлога. Тонкі трубчасті конструкції на фасаді нагадують корабельні щогли або, що більш доречно, – тонкі стовбури дерев. Функціонально за законами будівельної логіки вони повинні щось підтримувати, але скоріш за все вони більше потрібні для завершення художнього образу, ніж для забезпечення функції споруди. Вертикальний з невеликим ухилом об'єм димоходу завершується площиною, що зависає в близькому до горизонтального положенні. Цей ухил візуально поєднується з ухилами великих поверхонь основних об'ємів покрівлі. Тут прослідковується морфологічний прийом, яким користувалися в 90-ті рр. XX ст. деконструктивісти австрійської архітектурної групи Кооп Хімелб(л)ау. Накриття вертикального об'єму з витяжками та димоходом перегукуються по експресії форми з двома об'єктами в Гронінгені. Перший – це накриття павільйону “Відео кліп фоллі” (Нідерланди, 1990 р., реконструйовано 2004 р., Делфт), другий об'єкт – елементи стіни та покрівлі в художньому музеї сучасного мистецтва Гронінгену. З похилими горизонтальними конструкціями перекриття побудована Споруда Гісолярного інституту в кампусі Штутгартського університету (рис. 9, 10). Аналогічні прийоми використані Гюнтером Бенішем у проєктах 90-х рр. XX ст. та в проєкті фабрики біля Відня, що була запроектована архітектурною групою Кооп Гімелб(л)ау в 1989 р.

Будинок Массаро або будинок над озером Махопак. Нью-Йорк, 1949–2007 рр. (рис. 11). Споруду запроектовано у вигляді нагромадження велетенських брил які мали стати логічним продовженням скелястого узбережжя озера. Проєкт залишався не реалізованим пів століття. На початку двотисячних задум Ф. Л. Райта все ж був матеріалізований. І майже без відхилень від проєкту майстра. Характерні для його творчої манери трикутні в плані форми порушуються безсистемними лініями тераси.

Рис. 11. Будинок Массаро або будинок над озером Махопак. Нью-Йорк, 1949–2007 рр. арх. Френк Ллойд Райт
Джерело:

<https://www.pinterest.com/pin/28288303883054338/>

Рис. 12. Китайський парк Чунциню. Чунцин, Китай, проєкт: aoe architects, фото: huang ligang
Джерело: <http://www.aoe-china.com/>

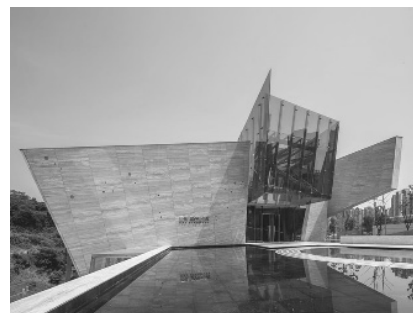

Рис. 13. Китайський парк Чунциню. Чунцин, Китай, проєкт: aoe architects, фото: huang ligang
Джерело: <http://www.aoe-china.com/>

Рис. 14. Головний офіс нафтової компанії Харольда Прайса. Башта Прайса. Фасад. Бартлсвілл, штат Оклахома, США. 1956 р., арх. Френк Ллойд Райт
Джерело: <http://homy.com.ua/article/wright-frank-lloyd>

Рис. 15. Головний офіс нафтової компанії Харольда Прайса. Башта Прайса. План. Бартлсвілл, штат Оклахома, США. 1956 р., арх. Френк Ллойд Райт
Джерело: <http://homy.com.ua/article/wright-frank-lloyd>

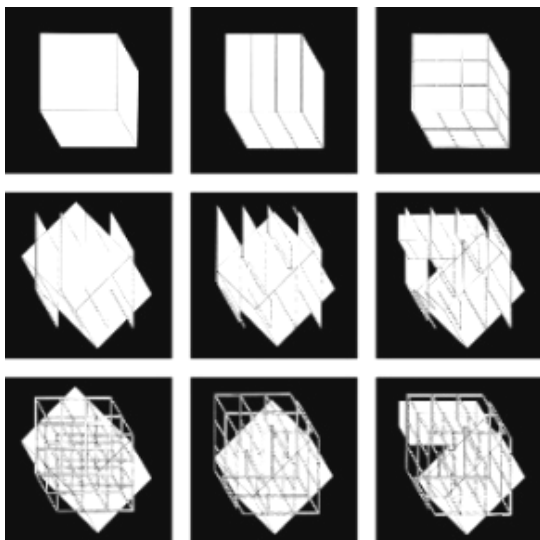

Рис. 16. Скетчі до проекту “Будинок-III” Роберта Міллера, Лейквіль, Коннектикут, США, 1971 р., арх. Пітер Айзенман
Джерело: <https://eisenmanarchitects.com/House-III-1971>

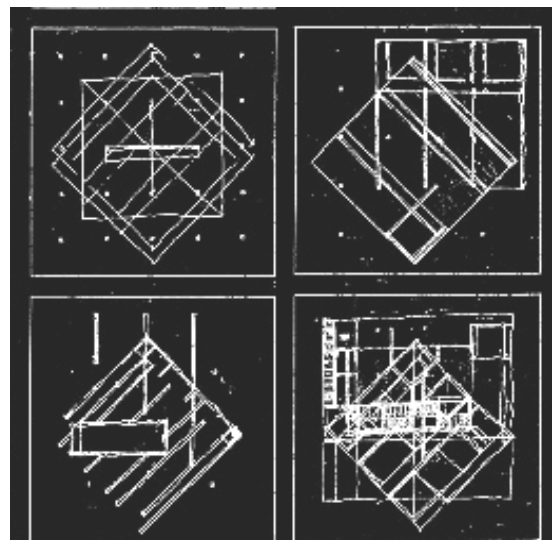

Рис. 17. Скетчі до проекту “Будинок-III” Роберта Міллера, Лейквіль, Коннектикут, США, 1971 р., арх. Пітер Айзенман
Джерело: <https://eisenmanarchitects.com/House-III-1971>

Башта Прайса. Бартлсвілл, Оклахома, 1952 р. (рис. 14, 15). Креслення плану офісного центру башти Прайса подібні до креслень Будинку Міллера архітектора Пітера Айзенмана (рис. 16). В обох спорудах використовується принцип палимпсесту з накладання двох каркасних модульних решіток або координатних сіток під кутом 45° . Накладання двох координатних площин в плані інтерполюються на фасаді у вигляді деконструктивістської експресії перетинання. Опис будинку Міллера цілком підходить під опис планувальної структури Башти Прайса: “Обережне протиставлення під кутом у 45° – структури, об’єму, функції, простору, меблів та решти, де ви шукаєте й чекаєте на присутність чи відсутність діагоналі. Це – архітектура значення, де ви можете стежити за грою, якщо знаєте, що власне мається на увазі...”. “Деякі малюнки, за допомоги яких створювався цей дім, “стадіально” експонують решітку колон, різучі стінові площини, головні опозиції між

двома решітками під кутом у 45° , концептуальну решітку коробчастого простору. Фасади “відзначають” деякі трансформації інтер’єру лише коли роздивлятися їх з діаграмами у руках у супроводі довгих роздумів. Ця архітектура потребує доповнюючого тексту, аби бути зрозумілою” (Janks, 1977).

Рис. 18. Будинок Джорджа Бумера (Boomer Residence), Фенікс, Арізона. 1953–1956 рр., арх. Френк Ллойд Райт
Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/28288303883054338/>

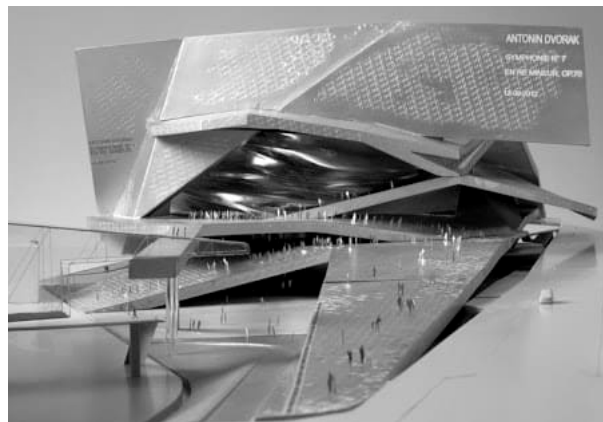

Рис. 19. Філармонія, Париж, Франція, 2015 р., арх. Жан Нувель
Джерело: <https://anirik-01.livejournal.com/2081703.html>

Будинок Бумерів. Фенікс, Арізона, 1953 р. (рис. 18). Внесений до Національного реєстру історичних місць у 2016 р. Фасад будинку Джорджа Бумера, завдяки стрімким карнизам покрівлі з еро-подібного розчерку, відповідає експресії загального вигляду філармонії в Парижі, запроєктованого архітектором Жаном Нувелем в 2015 р. (рис. 19). План “Бумер резидентс” побудований на ромбоподібний сітці із стороною 1,2 м.

Рис. 20. Вежа Майл, проєкт, Чикаго, Іллінойс, 1956 р., арх. Френк Ллойд Райт
Джерело: <https://tumblr.grbn.pro/post/61095645547/>

Рис. 21. Вежа Джидда, проєкт, Саудівська Аравія, 1913 р., арх. Адріан Д. Сміт
Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/199636195951514473/>

Рис. 22. Хмарочос “Уламок”, Лондон, Великобританія, 2012 р., арх. Ренцо Піано
Джерело: <http://www.independent.co.uk/artse-ntertainment/architecture/renzo-piano-the-shard-is-my-dream-building7678862.html#gallery>

Хмарочос “Миля” для Чикаго. 1957 р. Проект (рис. 20). Хмарочос складається із декількох поставлених впритул стовбурів, що нагадують сталагміти. Під час обговорення проекту Вежі Джидда (рис. 21) у 2013 р. деякі критики зазначали його подібність та близькість форм за морфологією до чикагського проекту хмарочосу Райта “Миля”. У центрі Лондона за проектом Ренцо Піано побудований найвищий у Великобританії скайскрайпер “Уламок” висотою 308 м (рис. 22). Конструктивні складові хмарочосу складаються з декількох поставлених впритул скляних голкоподібних пірамід (O’Hagan & Piano, 2017).

Рис. 23. Будинок Пола Ольфельта, Сент Луїс, Міннесота, США, 1958 р., арх. Френк Ллойд Райт
Джерело:
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Frank_Lloyd_Wright_works

Рис. 24. Концертний зал, Ерль, Австрія, 2012 р., арх. Делуган Мейсл (Delugan Meissl)
Джерело: <https://www.dmaa.at/>

Будинок Пола Ольфельта. Сент Луїс, Міннесота, 1958 р. (рис. 23). Будинок запроєктовано в майстерні Ф. Райта, коли йому виповнилось дев’яносто років від дня народження. В аскетичній споруді акцентована форма покрівлі як головний елемент виразності. Її ламана площина домінує в загальній композиції. Так само акцентує архітектор Делуган Мейсл об’єм концертного залу в передмісті Ерлю (рис. 24). Мінімалістичними засобами пластичної мови деконструктивізму архітектор Д. Мейсл віришує загальну естетику об’єкта.

Висновки

Культурний феномен творчої особистості Френка Ллойда Райта демонструє девіацію (відхилення) від загальноприйнятого в професійному середовищі середини ХХ ст. архітектурного тренду. Ф. Л. Райт не вписувався в існуючу на той час стильову парадигму модернового функціоналізму. Протягом життя архітектор експериментував із формотворенням приватного житла та громадських будівель, постійно змінював контури сприйняття та глибину проникнення в проєктний матеріал, підсвідомо формував графо-просторову платформу протодеконструктивізму. Ця тенденція з’явилась задовго до появи терміна “деконструктивізм” не тільки в архітектурі, а і в загальнофілософському полі, введеному Жаком Дерідою в 1966 р. (Derrida, 1967). Таким чином підтверджується вислів Пітера Айзенмана, що був кинутий в 1988 р., про “смерть деконструктивізму” (Johnson & Wigley, 1988). Цей вислів став не тільки метафізичним зауваженням про перетин стильового кордону в еволюційному розвитку архітектури, але і підтвердженням висунутої в статті гіпотези про час походження пролегоменів (попередників) деконструктивізму задовго до його офіційної дати декларації. Під час аналізу проєктів Ф. Л. Райта під кутом зору наявності в них естетики протодеконструктивізму виявляються подібності з визнаними характерними шаблонами архітектури цього стилю. Авторська філософія Ф. Л. Райта про природність, тобто органічність архітектури була протодеконструктивістською і формувалась паралельно із світовими, метафізичними тенденціями. Унікальність архітектурних форм, запроєктованих Френком Райтом в тому, що його

спороди випереджали на декілька десятків років трендову архітектуру деконструктивізму. Графопластична естетика опосередковано вплинула на подальше формування стильового потоку в архітектурі другої половини ХХ ст.

Бібліографія

Криворучко О. Ю. (2008). Сучасна архітектура : термін. словн. Львів : Видавництво Національного ун-ту “Львівська політехніка”. 136 с.

Мардер А. П., Євреїнов Ю. М., Пламєницька О. А. та ін. (1995). Архітектура : корот. словн.-довідн. К. : Будівельник. 335 с.

Марковський А. І. (2016). Концепція естетики в архітектурі. Традиційна і сучасна архітектура. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування* : наук.-техн. зб.

Черкес Б. С., Лінда С. М. (2014). Архітектура сучасності: остання третина ХХ – початок ХХІ ст. : навч. посіб. Львів. Нац. ун-т “Львів. Політехніка”. 351 с. ISBN 978-966-553-979-7.

Banham Reyner. (1975). *Age of the Masters: A Personal View of Modern Architecture* Hardcover. January 1, English. ISBN-10: 0064303691. ISBN-13: 978-0064303699.

Derrida Jacques. (1967). *Of Grammatology*. Baltimore. The Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-5830-5.

Derrida Jacques & Eisenman Peter. (1997). *Chora L Works*. The Monacelli Press; First Edition. English. 208 p. ISBN-10: 1885254407, ISBN-13: 978-1885254405.

Eisenman P. I. (2017). *Am Not Convinced That I Have a Style* ArchDaily. Dublin.official site.

Frampton Kenneth. (2020). *Modern Architecture: A Critical History (World of Art)*, London, Thames & Hudson, Fifth Edition. 340 p.

Janks Charlc. (1977). *The Language of Post-Modern Architecture*. NY. Rizzoli.

Janks Charlc. (2011). *The Story of Post-Modernism: Five Decades of the Ironic, Iconic and Critical in Architecture*. London. Wiley.

Johnson Philip & Wigley Mark. (1988). *Deconstructivist architecture*. The Museum of Modern Art: Distributed by New York Graphic Society Books, Little Brown and Co. ISBN 087070298X Exhibition. URL: www.moma.org/calendar/exhibitions/1813.

O’Leary Gavin. (2016). *Deconstructivism: The Importance of Architectural Process Design, Product Design, National College of Art and Design*, Dublin.

Koolhaas Rem. *Elements of Architecture*. Harvard Graduate School of Design. ISBN 978-3-8365-5614-9

Romero David. (2016). *The Frank Lloyd Wright Quarterly*. Frank Lloyd Wright Foundation.

Salingaros Nikos A. (2010). *Anti-Architecture and Deconstruction” Fourth Edition*. UMBAU-VERLAG & Nikos A. Salingaros. ISBN 978 3937954 103.

Sloan Julie. (2001). *Light Screens: The Leaded Glass of Frank Lloyd Wright*. Rizzoli. 160 p. ISBN 0847823059.

Schumacher Patrik. (2012). *Parametric Order – Architectural Order via an Agent Based Parametric Semiology*. London. URL: <https://www.patrikschumacher.com>.

O’Hagan Simon & Piano Renzo. (2017). *The Shard is my dream building*. London. Culture. Architecture. The Independent. official site.

Wright Frank Lloyd. (1995). *Collected Writings, Vol. 5: 1949–1959* Hardcover. Rizzoli International Publications. English. ISBN-10: 0847818543. ISBN-13: 978-0847818549.

References

Kryvoruchko, O. Yu. (2008). *Modern architecture: terminological dictionary*. Lviv : Publishing house of Lviv Polytechnic National University. 136 p. [in Ukrainian].

Marder, A. P. (1995). *Arhitektura: korotkii slovnyk-dovidnyk* [Short reference dictionary]. K. : Budivelnyk [in Ukrainian].

Markovsky, A. I. (2016). *The concept of aesthetics in architecture. Traditional and modern architecture. Modern problems of architecture and urban planning* : scientific and technical collection [in Ukrainian].

Cherkes, B. S., Linda, S. M. (2014). *Modern architecture: the last third of the 20th – the beginning of the 21st centuries: education. Manual*. Lviv : Lviv Polytechnic National University. 351 p. ISBN 978-966-553-979-7 [in Ukrainian].

- Banham, Reyner. (1975). *Age of the Masters: A Personal View of Modern Architecture* Hardcover. January 1, English. ISBN-10: 0064303691. ISBN-13: 978-0064303699.
- Derrida, Jacques. (1967). *Of Grammatology*. Baltimore. The Johns Hopkins University Press. ISBN 0-8018-5830-5.
- Derrida, Jacques & Eisenman, Peter. (1997). *Chora L Works*. The Monacelli Press; First Edition. English. 208 pages. ISBN-10: 1885254407, ISBN-13: 978-1885254405.
- Eisenman, P. I. (2017). *Am Not Convinced That I Have a Style* ArchDaily. Dublin.official site.
- Frampton, Kenneth. (2020). *Modern Architecture: A Critical History (World of Art)*, London, Thames & Hudson, Fifth Edition. 340 p.
- Janks, Charlc. (1977). *The Language of Post-Modern Architecture*. NY. Rizzoli.
- Janks, Charlc. (2011). *The Story of Post-Modernism: Five Decades of the Ironic, Iconic and Critical in Architecture*. London. Wiley.
- Johnson, Philip & Wigley, Mark. (1988). *Deconstructivist architecture*. The Museum of Modern Art: Distributed by New York Graphic Society Books, Little Brown and Co. ISBN 087070298X Exhibition. URL: www.moma.org/calendar/exhibitions/1813.
- O'Leary, Gavin. (2016). *Deconstructivism: The Importance of Architectural Process Design, Product Design*, National College of Art and Design, Dublin.
- Koolhaas, Rem. *Elements of Architecture*. Harvard Graduate School of Design. ISBN 978-3-8365-5614-9.
- Romero, David. (2016). *The Frank Lloyd Wright Quarterly*. Frank Lloyd Wright Foundation.
- Salingaros, Nikos A. (2010). *Anti-Architecture and Deconstruction*. Fourth Edition. UMBAU-VERLAG & Nikos A. Salingaros. ISBN 978 3937954 103.
- Sloan, Julie. (2001). *Light Screens: The Leaded Glass of Frank Lloyd Wright*. Rizzoli.160 p. ISBN 0847823059.
- Schumacher, Patrik. (2012). *Parametric Order – Architectural Order via an Agent Based Parametric Semiology*. London. URL: <https://www.patrikschumacher.com>.
- O'Hagan, Simon. & Piano, Renzo. (2017). *The Shard is my dream building*. London. Culture. Architecture. The Independent. official site.
- Wright, Frank Lloyd. (1995). *Collected Writings, Vol. 5: 1949–1959* Hardcover. Rizzoli International Publications. English. ISBN-10: 0847818543. ISBN-13: 978-0847818549.

Myhailo Astanin¹, Mykola Yakovlev²

¹ *Postgraduate student of the Department of Theory, History of Architecture and Synthesis of Arts, National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv*

e-mail: mastanin12@gmail.com

ORCID: 0000-0002-7561-1274

² *ScD, Professor, National Academy of Arts of Ukraine, Kyiv*

e-mail: gychamu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3977-0374

LATENTITY OF PROTODECONSTRUCTIVISM IN THE PROJECT CONTENT OF FRANK LLOYD WRIGHT

© *Astanin M., Yakovlev M., 2023*

Analyzing the work of the most influential architects of the middle of the 20th century, including the American architect Frank Lloyd Wright, it is possible to declare the presence of ideas at that time, which were later designed and prescribed by trendy deconstructivist architects in the nineties and early 2000s. In the middle of the 20th century, F. Wright continued to develop the principles of organicity in architecture, supplementing them with avant-garde aesthetics. Comparison of the graphic and three-dimensional morphology of buildings, methods and means of expression of the content of the master of architecture of

the 20th century Frank Lloyd Wright during the extreme period of his work with the pattern of trendy deconstructivists leads to conclusions about the presence of the aesthetics of proto-deconstructivism in his author's philosophy. In his seventies, Wright experiments with the forms and graphic language of bricolage, which naturally transform into his philosophy of organic architecture. The objects proposed to be attributed to the period of proto-deconstructivism were created by Wright over a period of almost twenty years between 1937 and 1959. By its inner essence, the graphoplastic language of the projects was sharply avant-garde, so it was not always understandable for contemporaries. Architectural historian, critic and publicist Rainer Behnem, in the introductory article to his book "A View of Modern Architecture: The Age of Masters", which was published during the postmodern era of the 80s, states the following "... in the last five years of his career, Wright created the meanest projects an old man could create" (Banham, 1975). Apologists of 20th century modernism Mies van der Rohe, Walter Gropius, Le Corbusier and Frank Wright, about whom Rainer Behnem wrote, felt in advance the stylistic flow that formed together with the avant-garde current and was defined by postmodern deconstructivism. When analyzing Wright's projects from the point of view of the presence in them of the aesthetics of proto-deconstructivism, similarities with recognized characteristic patterns of architecture of this style are revealed. Wright's author's philosophy about the naturalness, that is, the organicity of architecture, was proto-deconstructivist and was formed in parallel with global metaphysical trends.

Key words: *avant-garde, deconstructivism, organic architecture, palimpsest, proto-deconstructivism, modern.*